

KAROLINA DMOCHOWSKA-DUDEK
PAULINA TOBIASZ-LIS
MARCIN WÓJCIK

Uniwersytet Łódzki

FUNKCJA TURYSTYCZNA OBSZARÓW WIEJSKICH WOJ. ŁÓDZKIEGO – UWARUNKOWANIA STRUKTURALNE I PLANISTYCZNE

Abstract: The Tourist Function of Rural Areas in Lodz Region – Structural and Planning Conditions. The tourist function is frequently mentioned as one of those functions which are expected to contribute to the diversification of the local economy and multifunctional development of rural areas. However, the process of strengthening the tourist potential of the countryside faces numerous obstacles and the accumulation of various functions, many a time with a disagreeable character, significantly increases the risk of occurrence of socio-spatial conflicts. The aim of this work is to define the relationship between three structural conditions important for the development of the tourist function: tourist attractiveness, the structure of revenues and expenditures of gminas (communes) in terms of tourism and environmental protection as well as the placement of tourist functional areas defined in the *Development Strategy of Lodz Region 2020*. In order to fulfil this aim, problematic areas have been identified on the basis of conducted analyses, *i.e.* the areas in which the tourist function is high, yet there is a real or potential risk of socio-spatial conflict. Using the method of case studies, the authors have made an attempt at defining tourism in the local development policy of selected rural areas from Lodz Region and the risk of occurrence of socio-spatial conflicts, mainly functional in their character. **Key words:** Multifunction development, rural areas, socio-spatial conflicts, tourist function, tourist attractiveness.

Wstęp

Funkcja turystyczna obszarów wiejskich jest często wymieniana jako jedna z tych, które mają się przyczynić do rozwoju wielofunkcyjnego wsi i rolnictwa [por. Sikorska-Wolak 2007]. Wzmacnianie walorów turystycznych wielu obszarów wiejskich Polski napotyka jednak na wiele barier o charakterze strukturalnym związanych z niskim endo-

genicznym potencjałem społecznym i gospodarczym [por. Bednarek-Szczepańska 2010]. Dużą przeszkodą jest również percepcja walorów turystycznych przez mieszkańców naszego kraju, którzy za najbardziej atrakcyjne pod tym względem uważają uznane już regiony turystyczne, tj. pas nadmorski, pojezierny oraz góry, a także historyczne ośrodki miejskie (Kraków, Gdańsk, Warszawa, Wrocław i inne). Postrzeganie przestrzeni turystycznej jest w dużej mierze związane z jej zagospodarowaniem pod kątem rozwoju funkcji turystycznych, a tym samym koncentracją ruchu turystycznego. Część znawców tematu właśnie w zróżnicowaniu wielkości ruchu turystycznego widzi główną przesłanką do wyróżniania regionów turystycznych [por. Liszewski 2009].

Utrwalone różnice w rozkładzie przestrzennym ruchu turystycznego, jak i przyzwyczajenia (zachowania) samych turystów mają niekorzystny wpływ na próby wzmacniania potencjału turystycznego regionów w Polsce Środkowej, Wschodniej, głównie w pasie nizin. Planowanie funkcji turystycznych, w tym agroturystyki, w wielu dokumentach o charakterze strategicznym dla takich obszarów powielił wzorzec myślenia, który w praktyce jest trudny do realizacji, tj. uczynienie z turystyki jednego z głównych źródeł zarobkowania. W dużej mierze zapomina się, że walory turystyczne lub zasoby, które mogą się nimi stać, powinny być produktem dla turystyki regionalnej, poznawczej, w procesie budowania lub umacniania tożsamości terytorialnej na poziomie miejsc i regionów, co z góry ogranicza jego efekt ekonomiczny, ale wzmacnia natomiast świadomość społeczną i kulturową.

Ciekawym przypadkiem jest woj. łódzkie, które wbrew obiegowym opiniom posiada wiele interesujących miejsc z punktu widzenia wypoczynku, rekreacji i poznania. Rangę funkcji turystycznej podkreślono w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*, gdzie wyróżniono obszary turystyczne dolin Pilicy, Warty i Bzury jako jeden z terenów wsparcia strategicznego. Ich rozmieszczenie pokrywa się z regionalnymi peryferiami woj. łódzkiego, głównie z obszarami wiejskimi o niższym poziomie rozwoju ekonomicznego [por. Wójcik 2012].

Celem pracy jest określenie relacji między trzema ważnymi dla rozwoju funkcji turystycznej uwarunkowaniami strukturalnymi. W pierwszej kolejności oceniono atrakcyjność turystyczną gmin wiejskich woj. łódzkiego. Uzyskane wyniki zestawiono z rozmieszczeniem turystycznych obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (SRWŁ 2020)*. Na tym tle dokonano dodatkowo oceny zagrożenia obszarów wiejskich konfliktami społeczno-przestrzennymi, wychodząc z założenia, że funkcja turystyczna może się prawidłowo rozwijać, jeśli nie ma przeszkód ze strony uciążliwych działalności ekonomicznych. Analizie poddano zatem udział terenów inwestycyjnych w powierzchni gmin (im więcej terenów inwestycyjnych, tym większe prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu) oraz udział terenów pokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (im mniej powierzchni objętej planami, tym większe ryzyko konfliktu). Przeanalizowano również strukturę demograficzną ludności gmin wiejskich i miejsko-wiejskich pod kątem udziału ludności niepełnoletniej. Badania dowodzą bowiem, że

w przypadku osób posiadających niepełnoletnie dzieci szansa na zaangażowanie się w konflikt (np. przeciw potencjalnie uciążliwej inwestycji) jest duża większa.

Końcowym celem badania jest wydzielenie problemowych gmin o funkcji turystycznej, tj. takich gdzie poziom rozwoju tej działalności jest wysoki, a jednocześnie istnieje rzeczywiste lub potencjalne zagrożenie konfliktami społeczno-przestrzennymi (w tym konfliktami funkcjonalnymi). W wyróżnionych gminach ocenie zostaną poddane dokumenty określające uwarunkowania i kierunki rozwoju (strategie, plany). Ma to na celu sprawdzenie stopnia świadomości decydentów i społeczności lokalnej odnoszącej się do zagrożeń dla rozwoju funkcji turystycznej.

1. Ocena atrakcyjności turystycznej gmin wiejskich woj. łódzkiego

Waloryzacja elementów przestrzeni turystycznej jest jedną z odmian waloryzacji terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych o charakterze cząstkowym. Wysoki wynik waloryzacji turystycznej określonego obszaru nie oznacza jednocześnie, że cały podsystem społeczno-ekonomiczny (np. sołectwo, gmina) można uznać za dobrze rozwinięty z punktu widzenia innych dziedzin życia społecznego i gospodarczego.

Ocenę atrakcyjności turystycznej przeprowadzono na podstawie przyjętej definicji Lijewskiego *et al.* [2002], którzy wskazują, że „o atrakcyjności turystycznej obszaru, miejscowości czy szlaku decydują trzy czynniki – ranga walorów turystycznych, dostępność komunikacyjna oraz zdolność obsługowa urzędzeń turystycznych”. Biorąc pod uwagę cele postawione w niniejszej pracy, analizie poddano dwa najistotniejsze elementy: walory turystyczne oraz infrastrukturę turystyczną w gminach wiejskich woj. łódzkiego.

Oceniając rangę walorów turystycznych, rozumianych jako dziedzictwo kulturowe oraz zasoby środowiska przyrodniczego, przeanalizowano rozmieszczenie tych elementów na obszarach wiejskich w woj. łódzkim (gminy wiejskie), dodatkowo podkreślając ich rangę przez identyfikację gmin, w których znajdują się najczęściej wskazywane miejsca odwiedzane lub planowane do odwiedzenia przez turystów. Rangę walorów turystycznych w zakresie dziedzictwa kulturowego ustalono na podstawie liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków¹ na terenach badanych gmin. Zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w 2014 r. na terenie woj. łódzkiego znajdowało się ponad 2,6 tys. obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, co stanowiło niespełna 4% wszystkich zabytków w Polsce. Zdecydowanie większe zasoby obiektów zabytkowych posiadają województwa: dolnośląskie (12,1%), wielkopolskie (10,4%) czy mazowieckie (10,3%). W 2012 r. w gminach wiejskich woj. łódzkiego znajdowało się ponad 700 obiektów wpisanych do rejestru zabytków – najwięcej w gminie Bielawy (26 zabytków), Sadkowie (18), Żytno (15) oraz Zduny, Sieradz, Jeżów i Dmosin – po 14 zabytków (ryc. 1A). W gminie Bielawy położonej w zachodniej

¹ Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych woj. łódzkiego (stan na 31.12.2012 r.) – www.nid.pl.

części powiatu łowickiego znajduje się m.in. zespół pałacowy w Walewicach, a także kilkanaście innych miejscowości, w których ochroną konserwatorską objęte są liczne obiekty sakralne oraz cmentarze. Rozmieszczenie zabytków na obszarach wiejskich województwa charakteryzuje się dużą nierównomiernością – gminy o największych walorach turystycznych wynikających z liczby zachowanych zabytków, koncentrują się w północno-wschodniej części regionu obejmując Dolinę Bzury, a także powiaty: skierniewicki, rawski i tomaszowski. Najuboższe pod tym względem są gminy położone w południowej części województwa – w powiatach: bełchatowskim, pajęczańskim, wieluńskim i wieruszowskim.

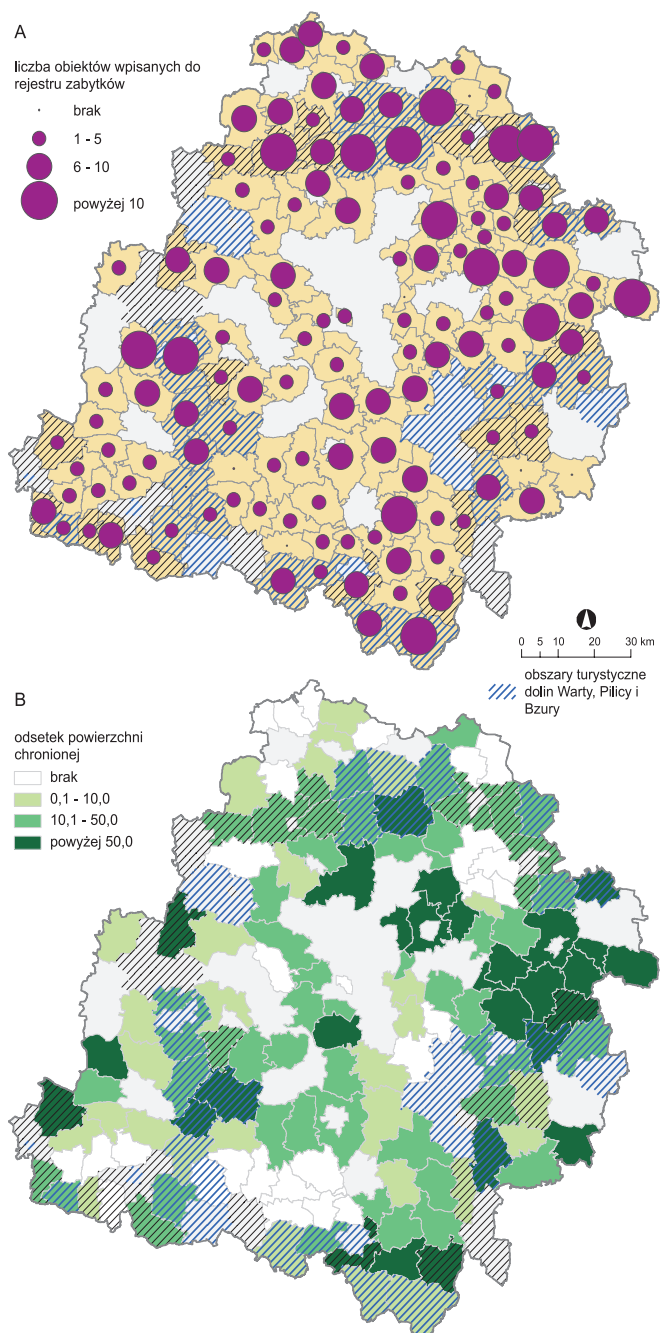
Ważnym elementem atrakcyjności turystycznej, który również poddano ocenie były walory środowiska przyrodniczego gmin wiejskich województwa określone jako odsetek powierzchni objętej ochroną przyrody. Do najważniejszych form ochrony przyrody występujących na terenie woj. łódzkiego² należą parki krajobrazowe (Bolimowski, Wzniesień Łódzkich, Spalski, Sulejowski, Przedborski, Międzyrzeczka Warty i Widawki oraz Załęczański), rezerваты przyrody (88 rezerwatów o powierzchni prawie 8 tys. ha), a także obszary chronionego krajobrazu. Łącznie ok. 28% (ponad 5 tys. km²) powierzchni województwa objęte jest różnymi formami ochrony przyrody. Gminy wiejskie o najwyższym odsetku powierzchni chronionej koncentrują się w centralnej i wschodniej części województwa – w powiecie zgierskim, brzezińskim, rawskim i tomaszowskim (ryc. 1B).

Ranga gmin wiejskich woj. łódzkiego wynikająca ze zidentyfikowanych powyżej walorów, znajduje swoje odzwierciedlenie w miejscach odwiedzanych lub planowanych do odwiedzenia przez turystów. Wyniki badań ankietowych prowadzonych wśród turystów i odwiedzających woj. łódzkie w 2011 r. wskazują, że do najpopularniejszych destynacji na obszarach wiejskich należą miejscowości położone w gminie Inowłódz (Spała, Konewka, Inowłódz i Poświętne), Tomaszów Mazowiecki (Smarzędzowice), Góra Św. Małgorzaty (Tum) oraz Nieborów (Nieborów i Arkadia). Dużą popularnością wśród turystów cieszą się również atrakcje oferowane przez Uniejów i Rogów, a także Bogusławice, Oporów i Kleszczów [Włodarczyk 2012].

Drugim czynnikiem wpływającym na atrakcyjność turystyczną jest zdolność obsługowa urządzeń turystycznych, którą określono na podstawie liczby hoteli i innych obiektów zakwaterowania, liczby podmiotów prowadzących działalność gastronomiczną (dział 56 w sekcji I PKD), oraz liczby turystów (polskich i zagranicznych) odwiedzających gminy wiejskie woj. łódzkiego. Rozmieszczenie analizowanych elementów w gminach wiejskich wykazuje w przestrzeni województwa koncentrację na obszarach o wysokich walorach turystycznych. Zarówno liczba miejsc noclegowych, jak i liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność usługową w zakresie gastronomii, jest wysoka m.in. w gminach: Inowłódz, Tomaszów Mazowiecki, Łowicz, Brzeziny czy Uniejów (ryc. 3). Ponadto, duża liczba podmiotów prowadzą-

---

² Ze względu na przyjętą metodykę (ustalenie odsetka powierzchni gmin objętej ochroną), z analizy wyłączono obiekty o charakterze punktowym, tj. pomniki ochrony przyrody.

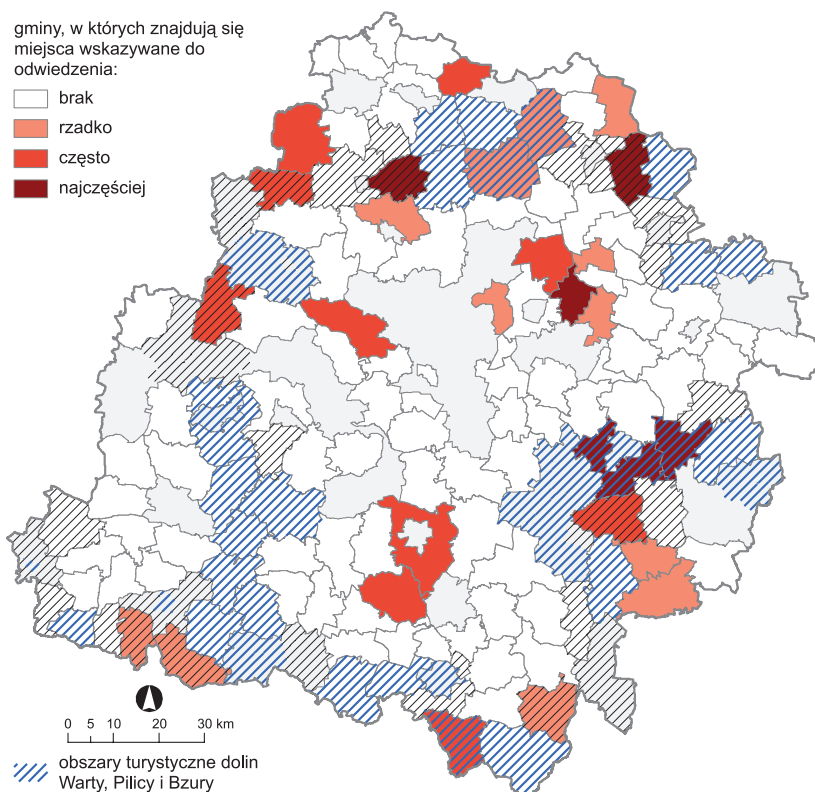

Ryc. 1. Rozmieszczenie elementów atrakcyjności turystycznej (A – liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków; B – odsetek powierzchni objętej ochroną) w gminach wiejskich woj. łódzkiego

Źródło: Opracowanie własne.

cych działalność usługową związaną z wyżywieniem charakteryzuje gminy wiejskie położone w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym lub bezpośrednio z nim sąsiadujące (m.in. Zgierz, Ozorków, Andrespol, Nowosolna, Ksawerów, Pabianice, Dobroń). Jednak w ich przypadku, podobnie jak w gminie Kutno czy Belchatów i Sieradz, obiekty oferujące usługi w zakresie wyżywienia nastawione są na obsługę turystów biznesowych, a także ruchu lokalnego (mieszkańców sąsiednich miast).

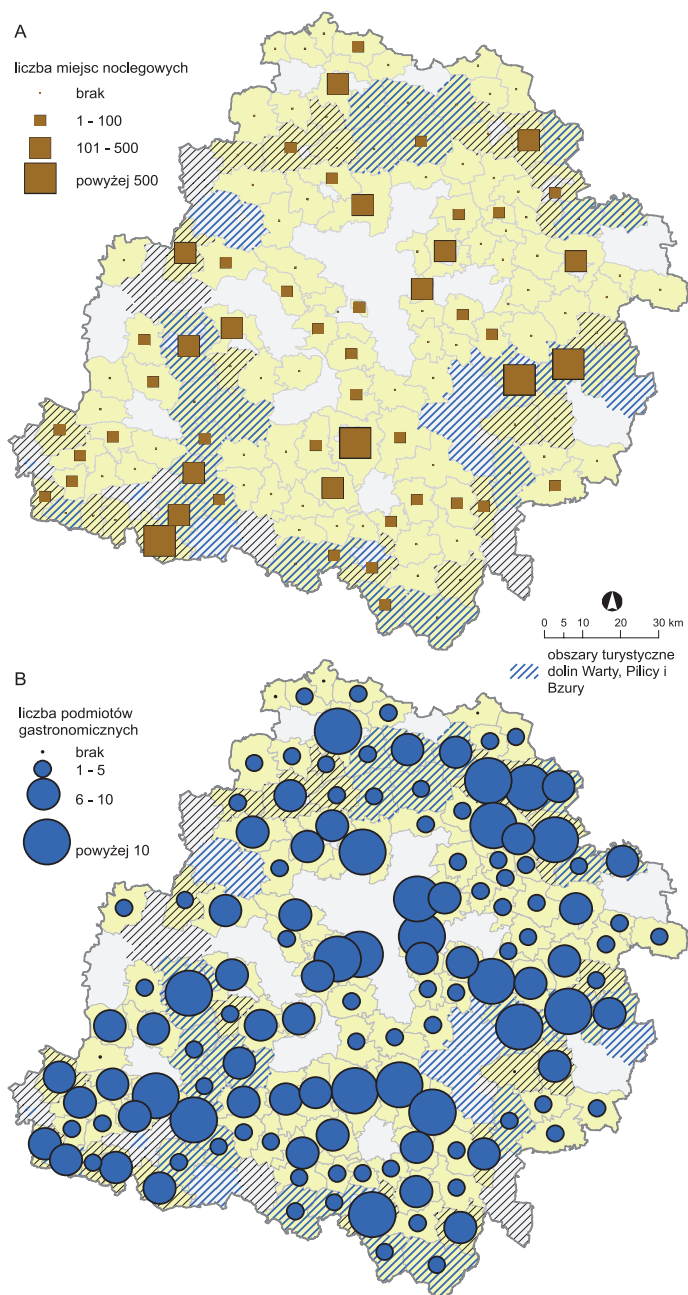
Zgodnie z metodologią GUS liczba turystów ukazuje liczbę osób podróżujących „(...) do głównego miejsca docelowego znajdującego się poza ich zwykłym otoczeniem, na czas krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu, w tym służbowym, wypoczynkowym lub innym celu osobistym, o ile nie jest nim zatrudnienie przez podmiot gospodarczy miejscowy dla odwiedzanego obszaru” [Turystyka i wypoczynek... 2014]. Podobnie jak w przypadku dwóch poprzednich wskaźników, największa liczba turystów odwiedza gminy o wysokich walorach turystycznych, natomiast turyści biznesowi korzystają z oferty gmin wiejskich zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych i średnich miast woj. łódzkiego (ryc. 4).

Ryc. 2. Rozmieszczenie gmin wiejskich woj. łódzkiego, w których znajdują się miejsca odwiedzane lub planowane do odwiedzenia przez turystów

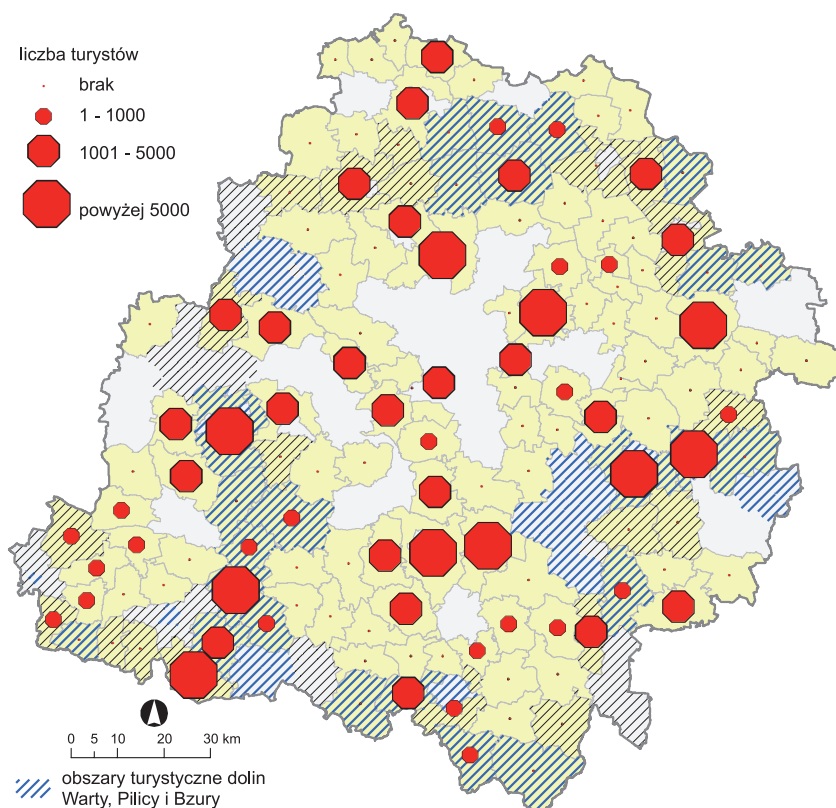
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Włodarczyk 2012].

Ryc. 3. Rozmieszczenie elementów infrastruktury turystycznej (A – miejsca noclegowe; B – podmioty gospodarcze prowadzące działalność w sekcji I PKD) w gminach wiejskich woj. łódzkiego w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *Banku Danych Lokalnych GUS* (www.stat.gov.pl) (ryc. 3-4).

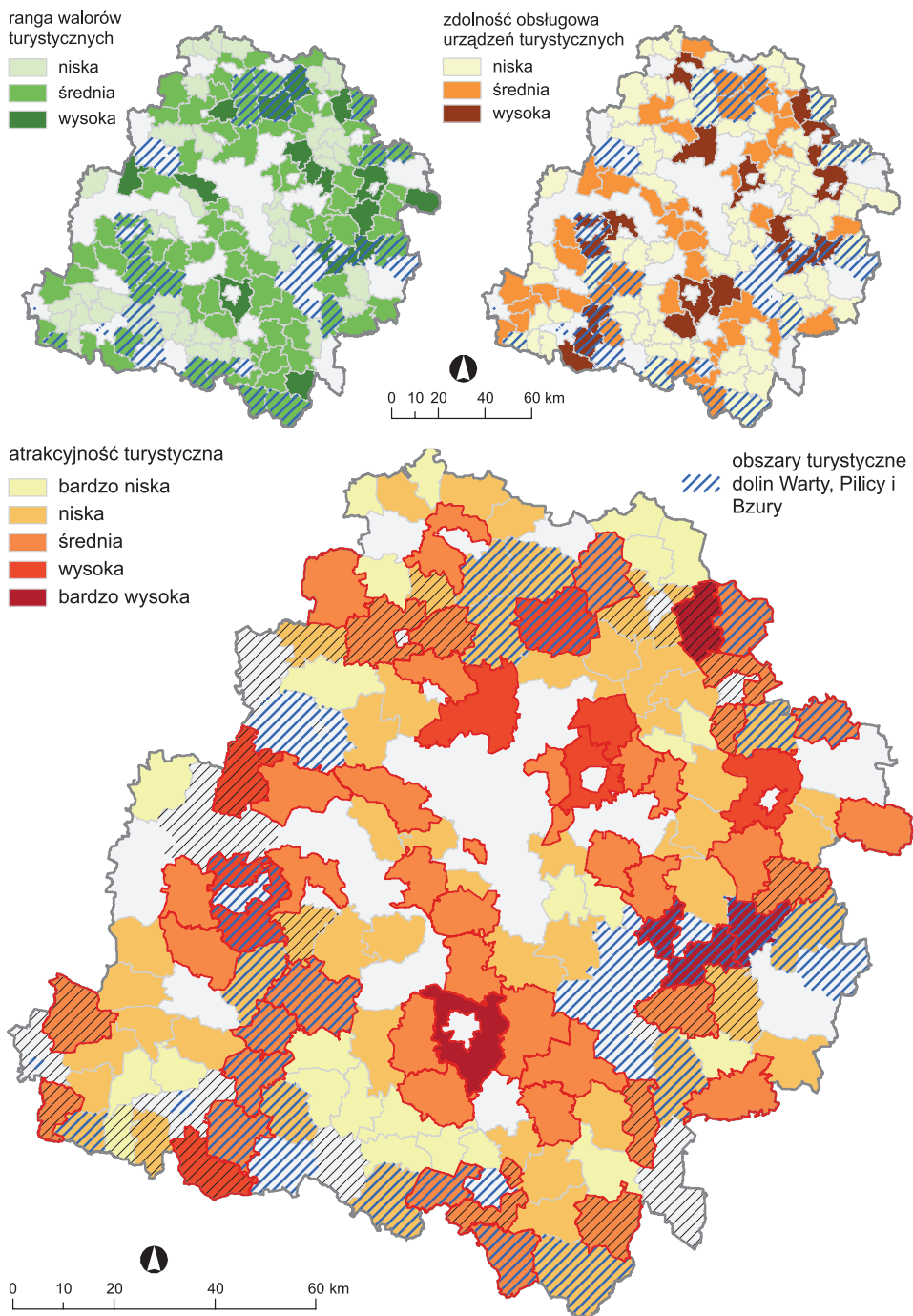

Ryc. 4. Liczba turystów w gminach wiejskich woj. łódzkiego w 2013 r.

Syntetyczna ocena atrakcyjności turystycznej stanowi sumę punktów przyznanych gminom za rangę walorów turystycznych i zdolność obsługową urządzeń turystycznych³ według schematu: brak – 0 pkt, niska – 1, średnia – 2 i wysoka – 3 pkt. Przyjęta metoda pozwoliła ocenić gminy wiejskie woj. łódzkiego pod względem atrakcyjności turystycznej. Do najatrakcyjniejszych gmin należą: Inowłódz (17 pkt) oraz Nieborów, Tomaszów Mazowiecki i Bełchatów (po 15 pkt). Bardzo wysoką atrakcyjnością charakteryzują się również inne gminy wiejskie utożsamiane z tradycyjnie najatrakcyjniejszymi turystycznie obszarami: Pęczniew (zbiornik Jeziorsko), Pątnów (Załęczański Park Krajobrazowy), czy gminy: Brzeziny, Bielawy i Dmosin. Najniższa atrakcyjność turystyczna występuje w gminach powiatu pajęczańskiego, a także w powiecie radomszczańskim i kutnowskim. W sumie, wysoko lub bardzo wysoko oceniono atrakcyjność turystyczną 12 gmin

³ Częstkowe oceny rangi walorów turystycznych i zdolności obsługowej urządzeń turystycznych wykonano na podstawie metody naturalnych przerw Jenksa dostosowując granice przedziałów do okrągłych wartości. W rozkładzie analizowanych wskaźników i wartości przyjęto cztery przedziały klasowe, którym przypisano punkty: brak elementu – 0 pkt, przedział z najniższymi wartościami (większymi od 0) – 1 pkt, przedział ze średnimi wartościami – 2 pkt i przedział z najwyższymi wartościami – 4 pkt.

Ryc. 5. Ocena atrakcyjności turystycznej gmin wiejskich woj. łódzkiego
 Źródło: Opracowanie własne.

wiejskich woj. łódzkiego. Ponad połowa z nich znajduje się na obszarach turystycznych dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury, co dzięki realizacji strategicznych kierunków działań określonych w SRWŁ 2020, będzie wzmacniać ich atrakcyjność turystyczną. Jednak w przypadku gmin o wysokiej i średniej atrakcyjności, które położone są poza wyznaczonymi w *Strategii* obszarami turystycznymi, dalszy rozwój funkcji turystycznej może być zagrożony m.in. przez intensywne rolnictwo czy działalność przemysłową, co z kolei prowadzić będzie do występowania konfliktów społeczno-przestrzennych.

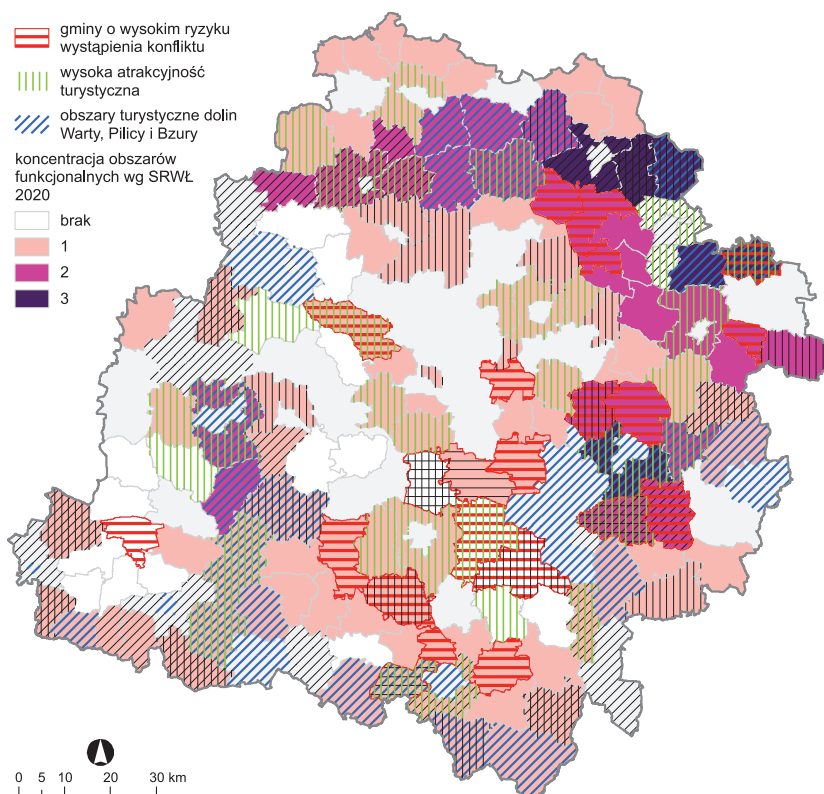
2. Zagrożenia konfliktami społeczno-przestrzennymi

Badanie konfliktów społeczno-przestrzennych, ich uwarunkowań, przebiegu i skutków w określonych dzielnicach miejskich lub wsiach ma źródło z koncepcji społeczeństwa obywatelskiego i wynikającej z niej partycypacji społecznej w kluczowych decyzjach podejmowanych przez demokratycznie wybrane władze. Rola czynnika społecznego, zwłaszcza samoświadomość, w procesie gospodarowania przestrzenią jest kluczowa dla samego wystąpienia konfliktu oraz w samym naukowym badaniu takich zjawisk. Relacje pomiędzy stronami konfliktu (społeczność *versus* inwestor) oraz samorządem terytorialnym, na którym spoczywa odpowiedzialność za właściwe planowanie przestrzeni, są jednym z elementów kształtujących zrównoważony rozwój, zwłaszcza na poziomie lokalnym, tj. gmin i ich jednostek pomocniczych [por. Dmochowska-Dudek 2013; Wójcik *et al.* 2014].

Konflikty społeczno-przestrzenne są zjawiskami złożonymi, co wynika z wielu czynników, których koincydencja determinuje wystąpienie konfliktu. W praktyce planistycznej (na poziomie opracowania strategii rozwoju czy planów zagospodarowania przestrzennego województw) identyfikacja potencjalnych obszarów konfliktowych opiera się jedynie na wskazaniu terenów współwystępowania konfliktogennych funkcji np. turystyki i przemysłu. Jednak ze względu na to, że konflikt jest zjawiskiem rozgrywającym się w warstwie społecznej, pod uwagę należy wziąć również czynniki demograficzne predestynujące konkretne obszary wiejskie do występowania konfliktów. W świetle dotychczasowych badań, za bardzo istotny można uznać odsetek ludności niepełnoletniej, gdyż w przypadku osób posiadających niepełnoletnie dzieci szansa na zaangażowanie się w konflikt jest ponad 1,5 raza większa niż u pozostałej części populacji [por. m.in. Dear 1992; Dmochowska-Dudek 2013]. Innymi istotnymi czynnikami zwiększającymi ryzyko wystąpienia konfliktu są również: udział terenów inwestycyjnych w powierzchni gmin (im więcej terenów inwestycyjnych, tym większe prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu – ze względu na potencjalny rozwój funkcji wzajemnie konfliktogennych: np. przemysł – rolnictwo – turystyka) oraz udział terenów pokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [im mniej powierzchni objętej planami, tym większe ryzyko konfliktu – por. Śleszyński, Solon 2010].

Przyjmując założenie, że wysokie ryzyko wystąpienia konfliktu charakteryzuje gminy, w których odsetek ludności niepełnoletniej oraz odsetek terenów inwestycyj-

nych, są wyższe od wartości średnich dla gmin wiejskich woj. łódzkiego (odpowiednio od 15,5% i 0,3%), natomiast odsetek powierzchni pokrytej planami miejscowymi wynosi poniżej 10%, zidentyfikowano obszary zagrożone konfliktami społeczno-przestrzennymi. Spośród 22 gmin wiejskich o wysokim ryzyku konfliktu najczęściej, bo aż cztery, znajduje się w powiecie piotrkowskim (Moszczenica, Grabica, Wola Krzysztoporska i Rozprza) oraz po trzy w powiecie bełchatowskim (Kleszczów, Szczerców i Drużbice) i powiecie radomszczańskim (Kodrąb, Dobryczyce i Ładzice). Pozostałe obszary potencjalnych konfliktów cechuje mniejsza koncentracja, choć w przypadku gmin: Domaniewice, Łyszkowice, Lipce Reymontowskie, Regnów, Lubochnia i Sławno, ryzyko konfliktu będzie wzrastać wraz z rozwojem funkcji rolniczych, przemysłowych i turystycznych, który został wskazany w *SRWE 2020* (ryc. 6).

Ryc. 6. Zagrożenia konfliktami społeczno-przestrzennymi związanymi z funkcją turystyczną gmin wiejskich woj. łódzkiego

Źródło: Opracowanie własne.

Do problemowych gmin o funkcji turystycznej należy ta część gmin zagrożonych konfliktami społeczno-przestrzennymi, która posiada wysokie walory turystyczne i dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną. W woj. łódzkim znajduje się 10 tego typu gmin, z cze-

go w sześciu – Kowiesach, Mniszkowie, Ujeździe, Lutomiersku, Kleszczowie i Sławnie – ryzyko konfliktów jest jeszcze wyższe, ze względu na realizację strategicznych kierunków działań dotyczących rozwoju funkcji innych niż turystyczna, a często wobec niej konfliktogennych (por. tab. 1). Poza realizacją inwestycji o charakterze przemysłowym w zagłębiu ceramiczno-budowlanym (Mniszków, Ujazd, Sławno) czy górniczo-energetycznym (Kleszczów), zarzewiem konfliktów w obronie walorów turystycznych mogą być także potencjalne inwestycje na obszarach intensywnego rolnictwa związane m.in. z chowem zwierząt na skalę przemysłową. Szczególnym zagrożeniem dla tych gmin może stać się również realizacja działań mających na celu zwiększenie dostępności transportowej wszystkich obszarów funkcjonalnych zidentyfikowanych jako strategiczne dla rozwoju województwa, gdyż to właśnie budowa nowych dróg (zwłaszcza o wyższej randze – ekspresowych i autostrad) niezwykle często prowadzi do konfliktów społeczno-przestrzennych.

Tabela 1

Atrakcyjność turystyczna i obszary funkcjonalne według SRWŁ 2020 wybranych gmin wiejskich woj. łódzkiego zagrożonych konfliktami społeczno-przestrzennymi

Gmina	Zidentyfikowana wysoka atrakcyjność turystyczna	Obszary turystyczne dolin Warty, Pilicy i Bzury według SRWŁ 2020	Pozostałe obszary funkcjonalne według SRWŁ 2020
Kowiesy	+	+	Obszar rozwoju intensywnego rolnictwa Strefa powiązań funkcjonalnych w ramach układu bipolarnego
Mniszków	+	+	Zagłębie ceramiczno-budowlane Opoczno-Tomaszów Mazowiecki
Ujazd	+	-	Zagłębie ceramiczno-budowlane Opoczno-Tomaszów Mazowiecki Strefa powiązań funkcjonalnych w ramach układu bipolarnego
Lutomiersk	+	-	Łódzki Obszar Metropolitalny
Kleszczów	+	-	Zagłębie górniczo-energetyczne Bełchatów-Szczerców-Złoczew
Sławno	-	+	Zagłębie ceramiczno-budowlane Opoczno-Tomaszów Mazowiecki
Ładzice	+	+	-
Drużbice	+	-	-
Wola Krzysztoporska	+	-	-
Rozprza	+	-	-

Źródło: Opracowanie własne.

3. Rozwój funkcji turystycznej w wybranych gminach wiejskich woj. łódzkiego

W tej części opracowania, stosując metodę studiów przypadków, podjęto próbę określenia roli turystyki w polityce rozwoju lokalnego wybranych obszarów wiejskich woj. łódzkiego oraz ryzyka wystąpienia konfliktów społeczno-przestrzennych zwłaszcza o charakterze funkcjonalnym. W dokumentach strategicznego planowania rozwoju (strategie) czy w opracowaniach o charakterze planistycznym (*studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*), funkcja turystyczna jest często wymieniana jako jedna z tych, które mają się przyczynić do dywersyfikacji lokalnej gospodarki i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich [por. np. Napierała *et al.* 2013]. Jednocześnie nagromadzenie różnych funkcji, często o konfliktogennym charakterze, znacznie podnosi ryzyko wystąpienia konfliktów społeczno-przestrzennych.

Spośród gmin wiejskich woj. łódzkiego, wytypowano trzy, tj. gminę Lutomiersk w powiecie pabianickim, gminę Mniszków w powiecie opoczyńskim i gminę Kowiesy w powiecie skierniewickim. Wybrane gminy, poza dominującą rolą funkcji rolniczej – typową dla gmin wiejskich, charakteryzują się wysoką atrakcyjnością turystyczną według kryteriów przyjętych przez Lijewskiego *et al.* [2002], takich jak: ranga walorów turystycznych i zdolność obsługowa urządzeń turystycznych. Jednocześnie każda z nich położona jest w obrębie innych obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*. Obszary funkcjonalne są traktowane jako Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju woj. łódzkiego i służą osiągnięciu celów rozwoju w wymiarze koncentracji terytorialno-funkcjonalnej. Gmina Lutomiersk leży w granicach łódzkiego obszaru metropolitalnego. Gmina Mniszków jest położona w granicach zagłębia ceramiczno-budowlanego Opoczno-Tomaszów Mazowiecki i w obszarze turystycznym dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury. Gmina Kowiesy znajduje się w obrębie aż trzech obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*, tzn.: w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa, w obszarze turystycznym dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury oraz w obrębie potencjalnego układu bipolarnego Łodzi i Warszawy.

W wybranych gminach analiza została oparta na *studiach uwarunkowań i kierunkach zagospodarowania przestrzennego*. Zgodnie z *Ustawą z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (tekst jednolity, DzU 2015 poz. 199) studia są opracowaniem obligatoryjnym w każdej gminie i wiążą organy gminy przy sporządzaniu planów miejscowych. W przypadku gmin Kowiesy i Lutomiersk dokonano również oceny strategii rozwoju lokalnego. W tab. 2 zestawiono główne założenia analizowanych dokumentów planowania lokalnego w odniesieniu do rozwoju funkcji turystycznej dla wybranych gmin.

Tabela 2

Główne założenia dokumentów planowania rozwoju lokalnego w odniesieniu do rozwoju funkcji turystycznej dla wybranych gmin wiejskich woj. łódzkiego

Gmina	Lutomiersk	Mniszków	Kowiesy
Funkcja dominująca	Rolnictwo	Rolnictwo	Rolnictwo
Wizja rozwoju	<p>„Przyjazne i dostatnie miejsce zamieszkania, pracy i wypoczynku w atrakcyjnym i harmonijnym krajobrazie” (<i>studium</i>)</p> <p>„Gmina Lutomiersk w 2020 r. miejscem spajającym funkcję osadniczą i turystyczno-rekreacyjną”. (<i>strategia</i>).</p>	<p>„Wykorzystując naturalne walory przyrodnicze regionu, unikalne zasoby kulturowe oraz niski stopień uprzemysłowienia, gmina Mniszków wiąże swój rozwój gospodarczy z rozwojem agroturystyki”. (<i>studium</i>).</p>	<p>„Gmina Kowiesy otwarta na świat i na zmiany, bogata w inwestycje; obszar zrównoważonego rozwoju z akcentem na rolnictwo, przetwórstwo i turystykę; wspólnota ludzi światłych i przedsiębiorczych; umiejętnie korzystających z zasobów przyrody i kultury” (<i>strategia</i>)</p> <p>„Kowiesy – ciekawe miejsce między Łodzią a Warszawą”. (<i>strategia</i>).</p>
Walory środowiska geograficznego jako potencjał rozwoju wielofunkcyjnego	<p>Tereny gruntów ornych*, złoża kruszyw**, dolina rzeki Ner, zbiorniki wodne położone w rejonach atrakcyjnych krajobrazowo, zbiorowiska leśne, zespoły dworsko-parkowe, cmentarze, obiekty wpisane do rejestru i ewidencji zabytków, pomniki przyrody, rezerваты przyrody, Obszary Chronionego Krajobrazu.</p>	<p>Tereny gruntów ornych*, obszary eksploatacji surowców naturalnych**, dolina rzeki Pilicy, zbiorowiska leśne połączone z zbiornikiem wód otwartych, układy przestrzenne historycznych wsi, parki podworskie i inne obiekty wpisane do rejestru zabytków i ewidencji zabytków, pomniki przyrody, rezerваты przyrody, Park Krajobrazowy.</p>	<p>Tereny gruntów ornych*, zróżnicowana rzeźba terenu związana z doliną rzeki Chojnatki (dopływ Rawki) – w dolinie ostoja różnorodności gatunkowej – Las Jeruzaski, zespoły dworsko-parkowe, i inne obiekty wpisane do rejestru zabytków i ewidencji zabytków, pomniki przyrody, Obszar Chronionego Krajobrazu, Park Krajobrazowy.</p>
Bariery rozwoju funkcji turystycznej	<p>Problemy finansowe rewitalizacji obszarów objętych ochroną dóbr kultury i podniesienia standardów technicznych budynków z rejestru zabytków. Brak środków finansowych na budowę infrastruktury turystycznej.</p>	<p>Niewystarczająca baza turystyczna, zły stan techniczny dróg powiatowych i gminnych.</p>	<p>Nie w pełni wykorzystany potencjał walorów przyrodniczych i kulturowych dla celów turystycznych i promocji gminy; słabo rozwinięta baza turystyczna, zły stan techniczny dróg powiatowych i gminnych.</p>

Gmina	Lutomiersk	Mniszków	Kowiesy
Funkcja dominująca	Rolnictwo	Rolnictwo	Rolnictwo
Projekty rozwoju funkcji turystycznej	Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej wypoczynkowo-weekendowej. Wytyczenie i przygotowanie nowych terenów pod działki rekreacyjne. Promocja oferty turystycznej.	Zorganizowanie terenów letniskowych, w tym gospodarstw agroturystycznych położonych w rejonie Zalewu Sulejowskiego. Rozbudowa bazy kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej.	Rozbudowa infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, Lepsze wykorzystanie terenów Bolimowskiego Parku Krajobrazowego i zabytkowych obiektów, Promowanie gospodarstw agroturystycznych.
Zagrożenie potencjalnymi konfliktami przestrzennymi	Zakłada się wytyczenie i przygotowanie terenów przemysłowo-składowych.	Prognozuje się rozwój produkcji ceramiki i materiałów budowlanych na bazie złóż kruszywa naturalnego występujących na terenie gminy. Wyznaczono pięć terenów górniczych.	Zakłada się rozwój rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zwłaszcza lokalizację budynków produkcji zwierzęcej. Zakłada się lokalizację elektrowni wiatrowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *strategii i studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego analizowanych gmin*.

We wszystkich analizowanych opracowaniach wielokrotnie podkreślano, że dominującą formą działalności gospodarczej jest rolnictwo, które ma dobre warunki rozwoju, a w strukturze użytkowania ziemi dominują użytki rolne. To bardzo istotny zapis, biorąc pod uwagę, że bardzo często w dokumentach o charakterze strategicznym w turystyce próbuje się szukać sposobu na restrukturyzację rolnictwa i obszarów wiejskich, jako jednego z głównych źródeł zarobkowania. W każdej z wybranych gmin, rolnictwo ma nieco inny charakter, co przy porównywalnych uwarunkowaniach przyrodniczych, wynika w głównej mierze z tradycji danego regionu (sadownictwo w Kowiesach), położenia względem dużych ośrodków miejskich i związanej z nim znacznej presji urbanizacyjnej (wielokierunkowa i niewyspecjalizowana produkcja w gminie Lutomiersk), czy w obszarze występowania i eksploatacji surowców naturalnych (rolniczo-przemysłowy charakter gminy Mniszków).

Wszystkie wybrane gminy wiejskie w swojej wizji przyszłości uwzględniają funkcję turystyczną, co znajduje uzasadnienie w walorach przyrodniczych i kulturowych, którymi dysponują, jednak każda z gmin nadaje turystyce nieco inny priorytet. Gmina Kowiesy – o najlepiej rozwiniętej i ściśle wyspecjalizowanej funkcji rolniczej, turystykę stawia na trzecim miejscu – po rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym. Strategia rozwoju gminy Lutomiersk wskazuje na interesujące różnice w wizji obszarów priorytetowych – w tym turystyki dla dalszego rozwoju gminy z perspektywy dwóch grup społecznych: mieszkańców i przedstawicieli samorządu lokalnego.

Dla pierwszych, działalność turystyczna znalazła się na ostatnim – dziewiątym miejscu wśród obszarów priorytetowych. Drudzy, wskazywali ją na drugim miejscu. Ostatecznie, w strategii rozwoju gminy Lutomiersk, rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej jest jednym z trzech strategicznych celów, obok poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju osadnictwa, rolnictwa, inwestycji i przedsiębiorczości. W przypadku gminy Mniszków, mimo braku tradycji turystycznych, jej położenie nad Zalewem Sulejowskim i częściowo w Sulejowskim Parku Krajobrazowym tłumaczy najbardziej zdecydowane wiązanie przyszłości obszaru z rozwojem tej działalności gospodarczej.

Dalsze treści analizowanych dokumentów planowania rozwoju poszczególnych gmin, m.in. dotyczące sposobów realizacji celów związanych z funkcją turystyczną, potwierdzają jej zróżnicowaną interpretację w zależności od lokalnych uwarunkowań. W Mniszkowie i w Kowiesach priorytetem jest rozwój agroturystyki w powiązaniu ze specjalizacją gospodarstw w kierunku rolnictwa ekologicznego, natomiast w Lutomiersku chodzi przede wszystkim o zaplanowanie terenów pod zabudowę rekreacyjną. We wszystkich gminach wiele uwagi poświęcono potrzebie tworzenia nowej i modernizacji istniejącej infrastruktury turystycznej.

Zapisy studiów uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego wszystkich analizowanych obszarów wiejskich, które uwzględniają lokalizację obiektów dedykowanych różnym funkcjom – od produkcji rolnej, przez składowo-magazynową, eksploatację surowców naturalnych, produkcję energii i zakłady przemysłowe, po tereny mieszkaniowe i rekreacyjne – potwierdzają ryzyko wystąpienia w przyszłości kolizji i konfliktów społeczno-przestrzennych będących efektem zróżnicowanych wymagań względem przestrzeni poszczególnych grup użytkowników (mieszkańców, inwestorów, turystów, ekologów).

Reasumując, podstawową działalnością gospodarczą wybranych gmin pozostaje rolnictwo. Mając na uwadze korzystne uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe badanych obszarów władze lokalne wspierają turystykę i rekreację jako ważną ich zdaniem podstawę zdywersyfikowanego rozwoju poszczególnych gmin. Takie podejście zdaniem autorów wymaga kompleksowych zmian nie tylko w przestrzeni, ale i w świadomości społeczności lokalnych zapobiegając w ten sposób mogącym się pojawić konfliktom społeczno-przestrzennym.

Podsumowanie

Planowanie terenów wiejskich, wbrew obiegowym opiniom, należy do trudnych zadań stojących przed samorządami różnych szczebli, zwłaszcza szczebla lokalnego. Główne przeszkody w kształtowaniu zrównoważonego ładu przestrzennego tkwią w skromnych zasobach finansowych przy wielu zadaniach społecznych, które na samorządach ciąży, a także (a może przede wszystkim) w samoświadomości priorytetów i możliwości rozwoju na bazie zasobów endogenicznych oraz braku całościowej wizji

możliwych przekształceń. Gminy wiejskie, głównie ze względu na mniejszą koncentrację uciążliwych funkcji ekonomicznych są często wskazywane jako te, które mogą rozwijać komplementarnie względem funkcji innych (np. rolnictwa) działalność turystyczną. Koncepcja takiego rozwoju, choć zawarta w dokumentach strategicznych, pozostaje 'martwym' zapisem (powielanym w różnych wersjach w wielu gminach wiejskich), który bez odpowiedniej polityki *know-how* (pomysłów, profesjonalizmu oraz wsparcia finansowego i instytucjonalnego) nie ma szans na realizację. Gminy wiejskie skuszone np. możliwością przyciągnięcia dużej inwestycji przemysłowej, logistycznej czy infrastrukturalnej o realnym przełożeniu na rynek pracy i dochody samorządu, odsuwają rozwój funkcji turystycznej na dalszy plan.

Rozbieżności między wizją rozwoju turystyki a uwarunkowaniami planistycznymi występują na wielu poziomach zarządzania przestrzenią. Na przykładzie woj. łódzkiego wyraźnie widać, że realny potencjał turystyczny terenów wiejskich w dużej mierze nie pokrywa się z wyznaczonym obszarem strategicznego wsparcia w ramach regionalnych polityk terytorialnych, w tym przypadku turystyki. Odnosi się wrażenie, że wskazanie turystyki jako działalności wsparcia dla części wiejskich obszarów peryferyjnych jest wybiegiem, który stwarza pozory możliwości rozwojowych wobec braku innych pomysłów budowania aktywizacji społeczno-ekonomicznej. Interesujące jest również to, że niektóre obszary wiejskie (gminy) o stwierdzonych wysokich walorach turystycznych charakteryzują się dużym ryzykiem wystąpienia konfliktów społeczno-przestrzennych. Samorządy takich gmin w najbliższych latach staną przed problemem kształtowania zrównoważonej struktury funkcjonalnej (w tym funkcjonalno-przestrzennej), które przy spadającym znaczeniu rolnictwa jako źródła utrzymania ludności będą poszukiwały nowych impulsów rozwojowych. Turystyka, choć w wielu przypadkach wydaje się jedną z takich możliwości może mieć konkurencję w postaci infrastruktury OZE, przemysłu, logistyki i innych, tym bardziej, że inwestycje w turystykę napotykać na wiele barier o charakterze głównie infrastrukturalnym, a inwestycje w turystykę nie należą do szybko zwracających się.

Literatura

- Bednarek-Szczepeńska M., 2010, *Rola podmiotów lokalnych w rozwoju turystyki wiejskiej na wybranych obszarach Lubelszczyzny*. Studia Obszarów Wiejskich, 23, KOW PTG, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Dear M., 1992, *Understanding and Overcoming the NIMBY Syndrome*. "Journal of the American Planning Association", t. 58, nr 3.
- Dmochowska-Dudek K., 2013, *Syndrom NIMBY w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2002, *Geografia turystyki Polski*. PWE, Warszawa.
- Liszewski S., 2009, *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*. Folia Turistica, Regiony Turystyczne, 21, s. 21-30.

- Napierała T., Adamiak M., Lawin M., 2013, *Budżet samorządowy jako narzędzie symulacji rozwoju turystyki w gminach wiejskich województwa łódzkiego*, [w:] *Regionalny wymiar przemian polskiej wsi – aspekty przestrzenno-ekonomiczne*, M. Wójcik. Studia Obszarów Wiejskich, 34, KOW PTG, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 247-260.
- Sikorska-Wolak I. (red.), 2007, *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich*. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Strategia rozwoju gminy Kowiesy do roku 2015 – plan rozwoju lokalnego*, załącznik nr 1 Uchwały nr XXXVII/199/2010 Rady Gminy Kowiesy z 3 sierpnia 2010 r.
- Strategia rozwoju gminy Lutomiersk na lata 2014-2020*, załącznik nr 1 do Uchwały nr LVI/377/2014 Rady Gminy Lutomiersk z 12 listopada 2014 r.
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020*, uchwała nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z 26 lutego 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lutomiersk*, załącznik nr 1 do Uchwały nr XXXIII/241/2005 Rady Gminy Lutomiersk z 21 czerwca 2005 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mniszków*, załącznik nr 1 do Uchwały nr XXXII/189/2013 Rady Gminy Mniszków z 22 października 2013 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kowiesy*, załącznik nr 2 do Uchwały nr XXXV/184/2010 Rady Gminy Kowiesy z 22 kwietnia 2010 r.
- Śleszyński P., Solon J., 2010, *Prace planistyczne a konflikty przestrzenne w gminach*. Studia KPZK PAN, t. CXXX, Warszawa.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2013 r.*, 2014, GUS, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- Włodarczyk B. (red.), 2012, *Ruch turystyczny w Łodzi i w województwie łódzkim w 2011 r.* Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Instytut Geografii Miast i Turystyki UŁ, Łódź.
- Wójcik M., 2012, *Funkcje gospodarcze jako wyraz rozwoju lokalnych rynków pracy. Próba metodyczna na przykładzie obszarów wiejskich województwa łódzkiego*. Studia KPZK, t. CXLV, s. 256-277.
- Wójcik M., Dmochowska-Dudek K., Traczyk A., 2014, *Konflikty społeczno-przestrzenne na obszarach wiejskich województwa łódzkiego*. Biuletyn Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Województwa Łódzkiego, 4, s. 8-11.